

GELİR VERGİSİNDEKİ VERGİ ÖDEME SÜRELERİNİN VERGİ YÜKÜNE ETKİSİ

Öğr.Grv. Ali DEĞİRMENDERELİ*

ÖZET

Vergide adaleti sağlayabilmenin şartlarından biri eşit durumda olan mükelleflerin eşit bir şekilde vergilendirmektir (yatay eşitlik). Bunun için de aynı durumda olan mükelleflerin vergi yüklerinin de aynı olmasıdır. Dolayısıyla mükellefler arasında vergi yükü farklılaştırmasına neden olabilecek düzenlemelerden ve uygulamalardan kaçınılması gerekir.

Bu çalışmada vergi ödeme zamanındaki farklılıkların vergi yükü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Farklı ödeme süresinin vergi yükünü değiştirip değiştirmediği araştırılmıştır. Çalışmanın neticesinde bazı etkenler altında farklı ödeme sürelerinin aynı durumda olan mükellefler arasında bariz farklılıklara neden olduğu ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

One of the conditions of promoting fairness in taxation is that taxpayers with equivalent circumstances should be taxed equally (horizontal equity). In order to maintain horizontal equity, taxpayers with equivalent circumstances should have the equal tax burden. So regulations and practices that might cause tax burden differentiation should be avoided.

This study examines tax payments in arrears. It investigates whether tax payments in arrears change tax burden. This study concludes that tax payments in arrears deteriorat horizontal equity

GİRİŞ

Vergide adaletin sağlanabilmesi için vergi kurumu bir bütün olarak ele alınmak zorundadır. Adaletin tesisi ancak verginin tüm

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü.

yönleri ile adaletli olması durumunda gerçekleşir. Bu nedenle vergilendirme sürecinin en başından en sonuna kadar tüm aşamalarda adaletten söz edebilmek gerekir. Bir başka ifade ile verginin adaleti sadece miktarı, tarifesi, oranı ile değil diğer işlemleri ile de belirmektedir. Bunlar içinde tarh ve tahsil yöntemleri de ayrı bir öneme sahiptir.

Gelir vergisinin çeşitli tahsil şekilleri vardır. Söz konusu tahsil şekilleri vergide adalet ilkesini gerçekleştirmede önemli bir yere sahip olan ödenen gücü ilkesinin hayata geçirilebilmesi bakımından önem taşımaktadır. Tahsil şekillerindeki farklılık ya da daha doğru bir ifade ile vergi ödeme sürelerindeki farklılık, aynı mükellefler arasında farklı vergilendirmelere ve böylece de farklı vergi yüklerine neden olabilir. Ödeme gücü ilkesinin gerçekleştirilmesi açısından aynı ödeme gücüne sahip olan bireylere aynı uygulamanın yapılması ve böylece aynı vergi yüküne maruz bırakılması gerekmektedir. Türkiye'de gelir vergisinin ödenmesindeki uygulama şekilleri değerlendirildiğinde, yukarıda sözü edilen husus açısından kaynakta kesinti yöntemi ile geliri ertesi yıl beyan ederek ödeme yöntemi önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, mükelleflerin farklı vergi ödeme sürelerine tabi olmalarının sonuçları incelenmiştir. Gelirinin vergisini elde ettiği anda ödeyen mükellef ile ertesi sene üç taksit halinde ödeyen mükellef arasında ne gibi farklılıkların ortaya çıktığı çeşitli hesaplamalarla irdelenmiştir. İlk olarak, vergisini ertesi sene ödeyen beyannameli mükelleflerin yıl içinde ödedikleri geçici vergi dikkate alınmadan aradaki farklılıklar ortaya konulmuş daha sonra da geçici vergi ile ortaya çıkan durum değerlendirilmiştir.

I. ÖDEME SÜRELERİNİN DÜZENLENİŞİ

A) HUKUKİ DURUM

Türk gelir vergisi sistemine bakıldığında verginin temel olarak iki şekilde tahsil edildiği görülmektedir. Bunlardan ilki mükelleflerin gelirlerini yıllık beyanname ile bildirmeleri ve bunun üzerinden vergilerini geliri elde ettikleri yılın ertesi yılı üç taksit halinde

ödemeleri şeklindedir. Bu genel ismiyle beyan yöntemidir¹. İkinci yaygın olarak kullanılan yöntem de stopaj denilen gelirin ertesi yıl değil de elde edildiği anda hemen kaynağında vergilendirilmesi yöntemidir. Burra kaynakta kesinti, tevkifat, kaynakta kesme isimleri de verilmektedir². Bu şekilde ağırlıklı olarak ücretliler ile bir kısım menkul sermaye iratları vergilendirilmektedir.

Bunların yanında bir de geçici vergi uygulaması söz konusudur³. Peşin vergi adı da verilen bu yöntemde göre vergilerini ertesi sene üç taksit halinde ödeyen mükelleflerin, geliri elde ettikleri yıl içinde, ertesi sene ödeyecekleri vergiden mahsup edilmek üzere bir miktar vergi ödemeleri yükümlülüğü getirilmiştir. Bu geçici vergi ile vergilerini kaynağında anında ödeyen mükellefler ile bir nevi eşitlik sağlanmak istendiği ayrıca enflasyonist ortamda vergi gelirlerinin erimesinin önüne geçilmeyi hedeflendiği belirtilmektedir⁴.

B) İKİ YÖNTEMİN VERGİ GELİRLERİNİN TAHSİLİNDEKİ ETKİNLİK DURUMU

Her iki tahsil yönteminin Türkiye'deki durumuna bakıldığında kaynakta kesinti yönteminin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu yöntemle tahsil edilen gelir vergisi, toplam gelir vergisinin çok büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Oran verilecek olunursa yıllar itibariyle durum şöyledir: 1990 %84.1, 1991 %86.3, 1992 %84.3, 1993 %86, 1994 %84.4, 1995 84.2, 1996 %85, 1997 %88.3, 1998 %72.4⁵. Rakamlardan da görüldüğü gibi stopaj, ülkemizde gelir vergisinin tahsilinde çok etkin olarak uygulanmaktadır. Bu yöntemin

¹ Halil NADAROĞLU, *Kamu Maliyesi Teorisi*, 10.Baskı, Beta, İstanbul. 1998, s.246. Ayrıntılı bilgi için bkz. Y.Ziya TAŞKAN, "Gelir Vergisinde Matrah Belirleme Yöntemleri", *Vergi Sorunları Dergisi*, S.133, Ekim 1999, ss.109-118.

² Salih TURHAN, *Vergi Teorisi ve Politikası*, DER Yayınları, İstanbul, 1987, s.143.

³ Geçici verginin ayrıntıları için bkz. Erdal SÖNMEZ-Garip AYZAZ, *Geçici Vergi Uygulamaları*, TÜRMÖB Yayınları-68, Ankara, 1999.

⁴ Doğan ŞENYÜZ, *Türk Vergi Sistemi*, 5. Baskı, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1999, s.258.

⁵ Rakamlar <http://www.muhasabat.gov.tr/mbulten/T3-1-4.htm> internet adresinde yer alınan Kamu Hesapları Bülteni'in "1990-99 Konsolide Bütçe Gelir Gerçekleşmeleri Detay 2" isimli tablodan hesaplanmıştır.

vergi gelirlerinin tahsilinde bu denli öne çıkması, diğer beyannameli mükellefler ile bir karşılaştırma yapmayı haklı kılmaktadır.

II. KAYNAKTA KESİNTİ YÖNTEMİYLE BEYAN YÖNTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu noktada karşılaştırma iki ayrı başlıkta yapılacaktır. Buna göre aynı durumda olan iki mükellef ele alınacaktır. Bu iki mükellef aylık olarak aynı gelir miktarına sahip olacaklar ve vergi ödeme güçlerini etkileyen diğer faktörler de eşit kabul edilecektir (ailevi durum, çocuk sayısı, sakatlık-sağlamlık vb.). İlk karşılaştırmada bir geçici vergi uygulamasının olmadığı durum ele alınacaktır. Mükelleflerden ilki vergisini stopaj ile elde ettiği anda diğeri de beyan yöntemiyle ertesi sene üç taksit halinde ödeyecektir. Böylece ilk mükellef anında vergisini ödemiş iken diğeri ödeyeceği vergisini duruma göre 15 ayı geçkin bir vadeye yaymış olacaktır. Her iki mükellefin de aynı vergi oranı ile vergilendirildiği kabul edilecektir.

A) BİR GEÇİCİ VERGİNİN OLMAMASI DURUMUNDA ORTAYA ÇIKAN FARKLILIKLAR

1. Ödeme Süresinin Gecikmesi İle Elde Edilebilen Faiz Geliri

Beyan yöntemi ile vergilendirilen mükellefin elinde diğerine göre bir avantaj vardır. O da devlete geçmiş olması gereken bir fonu işletebilmek, diğer bir ifade ile vergisini geç ödemediği ölçüde faizsiz kredi kullanabilmiş olmaktır. Bu mükellef aslında devlete ait olan bir fonu günün şartlarına göre nemalandırmak ve böylece ilave bir kazanç sağlamak imkanına sahiptir. Diğer mükellefin ise, vergisini anında ödemesi nedeniyle, böyle bir imkanı yoktur ve böylece bu faiz gelirinden mahrum kalmaktadır⁶.

Gelirin elde edilmesi ile vergisinin ödenmesi arasındaki sürelerin (gelir miktarı aynı düzeyde olsa bile) farklı kaynaklardan gelir elde edenlere farklı olarak uygulanması, kısaca ödeme sürelerinin farklı olması ilk olarak faiz geliri açısından sorunlara neden olmaktadır. Bir ülkede hiç enflasyon olmasa bile ödeme

⁶ Süleyman ÖZMUCUR, "Vergi İadesi ve Vergi Adaleti", *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 30. Seri/ Yıl 1984-85, Güray Matbaası, İstanbul, 1986, s.64.

sürelerinin farklılığı aynı gelir düzeyindeki kişiler açısından farklı fiili vergi yüklerine yol açar. Vergi yüklerindeki bu fiili farklılık ödeme sürelerinin uzunluğu ve cari faiz oranlarının yüksekliği ile doğru orantılı olarak büyük olacaktır. Herhangi bir ödeme süresi farklılığı vergisini geç ödeyene söz konusu vergiyi ödeyene kadar kullanma imkanı veya faiz geliri imkanı sağlayacağından geç ödeyenin fiilen daha hafif vergilendirilmesine yol açacaktır.

Bu durum ile ilgili bir örnek hesaplama aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Aylık olarak net 100 milyon lira gelir elde eden iki mükellefin biri stopaj ile diğeri de beyan yöntemi ile ertesi sene vergisini ödemektedir. Vergi oranı %15, aylık faiz oran da %5 olarak alınmıştır. İlgili vergi ve faiz oranları Türkiye'deki uygulama dikkate alınarak seçilmiştir.

Tablo: 1

Vergisini Geç Ödeyen Mükellefin Elde Edebileceği Faiz Geliri

Elde Edilme Tarihi	Stopaj ile Vergilendirilmesi	Beyan Yöntemine Göre Verginin Ödendiği Tarih	Ödeme Tarihine Kadar Faiziyle Ulaştığı Tutar	Elde Edilen Faiz Geliri
1998/1	15.000.000	1999/1	29.698.974	14.698.974
1998/2	15.000.000	1999/2	28.284.737	13.284.737
1998/3	15.000.000	1999/3	26.937.845	11.937.845
1998/4	15.000.000	1999/4	25.655.090	10.655.090
1998/5	15.000.000	1999/5	28.284.737	13.284.737
1998/6	15.000.000	1999/6	26.937.845	11.937.845
1998/7	15.000.000	1999/7	25.655.090	10.655.090
1998/8	15.000.000	1999/8	24.433.419	9.433.419
1998/9	15.000.000	1999/9	26.937.845	11.937.845
1998/10	15.000.000	1999/10	25.655.090	10.655.090
1998/11	15.000.000	1999/11	24.433.419	9.433.41
1998/12	15.000.000	1999/12	23.269.923	8.269.923
	180.000.000		316.184.016	136.184.016

* Bireyin her ay ortalama olarak eşit (100 milyon TL) gelir elde ettiği ve her ay sonu itibarıyla elde ettiği gelirinin vergisini ödeme süresinin sonunda ödediği varsayılmıştır. Aylık ortalama faiz % 5 ile bileşik faiz bulunmuştur.

Böylece beyan yöntemine göre vergi ödeyen mükellef sadece enflasyonun etkisi dikkate alınırsa, % 9,4 oranında vergilendirilmiş olmaktadır.

Görüldüğü gibi vergisini ertesi sene ödeyen mükellefin hem faizden hem de enflasyondan bir kazancı olmaktadır. Faiz kazancı olmasa bile enflasyondan kazancı da oldukça yüksektir. Bu noktada, vergisini ertesi sene ödeyen mükellefin stopaj ile vergilendirilen mükellef ile eşit hale gelebilmesi için ilave olarak ödemesi gereken miktarın ne olduğu sorusu akla gelebilir. Bu sorunun yanıtı için aşağıdaki tablo hazırlanmıştır. Buna göre ertesi sene vergisini ödeyen mükellefin diğeri ile eşit bir şekilde vergilendirilmiş olabilmesi için ödemek zorunda olduğu vergi miktarları hesaplanmıştır.

Tablo:3

Vergisini Geç Ödeyen Mükellefin Eşit Değerde Vergilendirilmiş Olması İçin Ödemesi Gereken Vergi Tutarı

Gelirin Elde Edildiği Tarih	Gelirin Elde Edildiği Tarihte Vergilendirilmesi (000)	Verginin Ödeme Tarihi	Eşit Değere Ulaşılabilmesi için 1999'te İlgili Aylarda Ödenmesi Gereken Tutarlar	ödediği miktarın ödemesi gereken içindeki payı (%)
1998/1	15.000	1999/3	26.715.792	56,1
1998/2	15.000	1999/3	25.585.937	58,2
1998/3	15.000	1999/3	24.530.610	61,1
1998/4	15.000	1999/3	23.437.500	64
1998/5	15.000	1999/6	25.240.158	59,4
1998/6	15.000	1999/6	24.640.446	60,8
1998/7	15.000	1999/6	23.840.125	62,9
1998/8	15.000	1999/6	22.933.489	65,4
1998/9	15.000	1999/9	24.130.879	62,1
1998/10	15.000	1999/9	22.753.859	65,9
1998/11	15.000	1999/9	21.817.287	68,7
1998/12	15.000	1999/9	21.123.223	71,0
Toplam	180.000		286.749.311	62,7

Tablodan görüldüğü gibi gelir düzeyi eşit iki mükelleften vergisini geç ödeyenin ödediği vergi miktarının reel olarak diğerine eşit olabilmesi için 286.749.311 TL ödemesi gerekmektedir.

B) BİR GEÇİCİ VERGİ UYGULANMASI İLE ORTAYA ÇIKAN DURUM

Yukarıda yapılan analizler beyan yöntemi ile vergisini ödeyen mükellefin yıl içinde herhangi bir peşin vergi ödememesi varsayımı ile yapılmıştır. Ancak ülkemizde daha önce belirtildiği gibi belli bir kesim mükellefler için bir peşin vergi uygulanması söz konusudur⁹. Bu nedenle vergi ödeme sürelerinin ortaya çıkardığı sonuçların görülebilmesi için bu uygulamanın da analize dahil edilmesi gereklidir. En son çıkarılan 4444 sayılı kanun¹⁰ ile geçici verginin süreleri tekrar düzenlenmiştir. Buna göre önceden 3 ayda bir geçici vergi verilmesi gerekiyor iken yeni düzenleme ile bu süre 6 aya çıkarılmıştır. Bu yeni düzenlemenin ışığında vergisini stopaj yolu ile anında ödeyen mükellef ile ertesi sene ödeyen arasında geçici verginin de analize katılması suretiyle şöyle bir hesaplama yapılabilir:

⁹ Geçici vergiye tabi olanlar Gelir Vergisi Kanunu Mük. 120. Madde ile gerçek usulde vergilendirilen ticari kazanç sahipleri ile serbest meslek erbapları olarak belirlenmiştir.

¹⁰ 14 Ağustos 1999 tarih. ve 23786 sayılı Resmi Gazete.

Tablo: 4
Geçici Vergi Uygulanması Durumunda Vergisini Geç Ödeyen
Mükellefin Elde Edebileceği Faiz Geliri

Gelirin Elde Edildiği Tarih	Gelirin Elde Edildiği Tarihte Vergilendirilmesi (000)	6 Aylık Dönemlerde Ödenecek Verginin Ulaştığı Tutar	Vergi Ödendikten Sonra Kalan Net Faiz Kazancı
1999/1	15.000	20.101.435	5.101.435
1999/2	15.000	19.144.223	4.144.223
1999/3	15.000	18.232.594	3.232.594
1999/4	15.000	17.364.375	2.364.375
1999/5	15.000	16.537.500	1.537.500
1999/6	15.000	15.750.000	750.000
Geçici Verginin Birinci Dönem Ödemesi			
1999/7	15.000	20.101.435	5.101.435
1999/8	15.000	19.144.223	4.144.223
1999/9	15.000	18.232.594	3.232.594
1999/10	15.000	17.364.375	2.364.375
1999/11	15.000	16.537.500	1.537.500
1999/12	15.000	15.750.000	750.000
Toplam	180.000	214.260.254	34.260.254

* İki mükellefin her ay 100 milyon TL kazandığı varsayılmıştır. Mükelleflerinden biri vergisini anında diğeri de yıl içinde altı ayda bir olmak üzere geçici vergi ödemıştır. Hesaplama aylık faiz %5 olarak alınmıştır.

Tabloda görüldüğü gibi mükellef yıl içinde iki defa geçici vergi ödüyor olsa dahi vergisini altı ay boyunca kullanma imkanı buluyor ve böylece faiz geliri elde ediyor. Neticede diğer durumlarda olduğu gibi burada da vergisi stopaj ile alınan mükellefe göre daha avantajlı bir duruma sahip oluyor.

Tüm bunlara ek olarak, vergiden kaçınma, vergi kaçırma, verginin borcunun ertelenmesi, verginin terkini, affı ve zamanaşımı gibi yollarla da kaynakta kesinti yöntemine göre vergilendirilmeyen mükellef, kesinti ile vergilendirilene göre avantajlara sahip olmaktadır.

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

İncelememizde ödeme sürelerinin farklılığı ele alınarak bu farklılığın vergi yüküne etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İncelemede ilk olarak göz çarpan husus bir geçici verginin olmadığı durumda ortaya çıkan eşitsizliğin daha bariz olduğudur. Açıkça görülmektedir ki vergisini geç ödeyen mükellef diğerine göre bariz avantajlara sahiptir. İlk olarak piyasa faiz hadleri oranınca bir faiz kazancı elde edebilmesi söz konusudur. Bu özellikle Türkiye gibi faiz oranlarının oldukça yüksek seyrettiği ülkeler için önemli bir husustur. İncelememizde sadece resmi olarak bildirilen faiz oranları dikkate alınmıştır. Oysa mükellefin elinde resmi faiz oranlarının üzerinde kazanç sağlayabileceği başka mali araçların olduğu da bilinmektedir. Bunlar da dikkate alındığında kazancını arttırma ve dolayısıyla da vergi yükünü daha da düşürme imkanları çoğalmaktadır. İkinci avantajı enflasyon ile elde edebilmektedir. Ayrıca enflasyonun etkisi ile devlet de reel olarak bir kayba uğramakta, gelirini enflasyonun aşındırıcı etkisinden tam olarak koruyamamaktadır.

Görüldüğü gibi ödeme sürelerinin farklılığı mükellefler arasında bariz eşitsizliklere ve ödeme gücü ilkesinin ihlallerine neden olmaktadır. Bu eşitsizlikleri gidermek amacıyla, beyan yöntemiyle vergilendirilen mükelleflerin de cari yılda vergi ödemelerini sağlamak üzere bir geçici vergi uygulaması getirilmiştir. Buna göre bu iki yöntemin bir anda uygulanmasının ortaya çıkardığı eşitsizliği ve ödeme gücü ihlalini azaltmak bakımından uygulamaya konulan geçici vergi, bu yapısı ile söz konusu amacı gerçekleştirici bir etkinlikte gözükmemektedir. Çünkü geçici vergi ödeniyor olsa dahi vergisini geç ödeyen mükellef her halükarda elde ettiği faiz kazancı göz önüne alındığında daha az vergilendirilmektedir.

Tahsil yöntemindeki farklılıkların ortaya çıkardığı sonuçların, ödeme gücü ilkesinin mantığı ile bağdaştırılamayacağı ve dolayısıyla söz konusu ilkeye açıkça aykırı olduğu ileri sürülebilir.

Söz konusu farklılıkları düzeltmek amacıyla, vergiyi elde edilme anında ödemenin geç ödemeye göre oluşan faiz ve enflasyon maliyetleri göz önünde tutularak bir vergi azaltılması veya artırılması

yoluna gidilmelidir. Nasıl ki bir enflasyon muhasebesi uygulaması tartışılıyorsa bu konu da düşünülmalıdır. Vergisini, stopajla elde edilme anında ödeyen mükellefe, bu yöntemden dolayı diğer mükelleflere göre uğradığı faiz kaybı hesaplanarak bir vergi indirimine gidilebileceği gibi, vergisini geç ödeyen mükelleflere de tam tersi uygulanarak aynı hesaplama ile bir vergi artırımına gidilebilir. Vergi indirimi uygulamasının, gelecek aylardaki faiz ve enflasyon oranlarının kestirilememesi nedeniyle kesin olamama durumu ortaya çıkabileceğinden, vergisini geç ödeyenlere bir vergi artırımını daha sağlıklı gözükmemektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- GÜRDAL Temel, Türkiye'de Ücretlerin Vergilendirilmesinin Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, S.B.E.
- Maliye Bakanlığı, Kamu Hesapları Bülteni, 1990-99 Konsolide Bütçe Gelir Gerçekleşmeleri Detay 2 , (<http://www.muhasabat.gov.tr/mbulten/T3-1-4.htm>)
- NADAROĞLU Halil, *Kamu Maliyesi Teorisi*, 10.Baskı, Beta, İstanbul. 1998,
- ÖZMUCUR, Süleyman, "Vergi İadesi ve Vergi Adaleti", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 30. Seri/ Yıl 1984-85, Güray Matbaası, İstanbul, 1986.
- SÖNMEZ Erdal -Garip AYAZ, Geçici Vergi Uygulamaları, TÜRMOB Yayınları-68, Ankara, 1999.
- ŞENYÜZ Doğan, Türk Vergi Sistemi, 5. Baskı, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1999.
- TANZI Vito, "Enflasyon, Tahsilattaki Gecikmeler ve Gelir Vergisi Varidatının Reel Değeri", (Çev. Mehmet Ali Özbudun), Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Yay.no:365, I.1, İstanbul, 1980.
- TAŞKAN Y.Ziya, Gelir Vergisinde Matrah Belirleme Yöntemleri, *Vergi Sorunları Dergisi*, S.133, Ekim 1999.
- TURHAN Salih, Vergi Teorisi ve Politikası, DER Yayınları, İstanbul, 1987.